

УДК 339.727.22

А. І. Мелещенко,
к. ф. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Запорізький національний технічний університет

Ю. В. Цимбал,
студентка гуманітарного факультету з спеціальності міжнародних економічних відносин,
Запорізький національний технічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ І ЇХ ВПЛИВ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

A. Meleshenko,
Candidate of Philological Sciences, Associated Professor of International Economical Relations, Zaporozhye National
Technical University
J. Tzymbal,
Student of humanitarian department by speciality of International Economical Relations, Zaporozhye National
Technical University

MODERN TENDENCIES OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF TRANSNATIONAL
CORPORATIONS AND YOUR INFLUENCE AT THE WORLD ECONOMY IN TERM
OF GLOBALISATION

У статті проаналізовано сучасні масштаби транснаціоналізації та глобальні інвестиційні тенденції, зазначено позитивні і негативні наслідки діяльності транснаціональних корпорацій для приймаючих країн. Досліджено стимули та обмеження для прямих іноземних інвестицій з боку національних держав, обґрунтовано стратегію поведінки приймаючої сторони для ефективної взаємодії з міжнародними корпораціями. Визначено мотиви, динаміку та обсяги злиттів і поглинань транснаціональних компаній, виявлено способи і методи обмеження їх ринкової влади. Сформульовано перспективи посилення впливу ТНК на світову економіку шляхом пошвидшення прямих закордонних інвестицій.

In the article analyzes the current scale of transnationalization and global investment trends, specifies the positive and negative effects of transnational corporations activities in host countries. The incentives and restrictions for foreign direct investment realized by nation states are investigated, the strategy of the host country behavior for an effective interaction with international corporations is well-grounded. The motives, dynamics and volume of mergers and acquisitions of transnational companies are defined, the ways and methods of their market power limitation are found out. The growing influence prospects of TNCs over the world economy by speeding up of foreign direct investment are formulated.

Ключові слова: транснаціональні корпорації (ТНК), прямі іноземні інвестиції (ПІІ), злиття і поглинання (ЗІП), ЮНКТАД, приймаюча країна, фінансові ресурси, іноземні філії, індекси ННС та СР.

Key words: transnational corporations, foreign direct investment, mergers and acquisitions, UNCTAD, host country, financial resources, foreign subsidiaries, indexes HHC and CR.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Транснаціоналізація господарського життя стала невід'ємною частиною сучасного світу. Процес посилення ролі транснаціональних корпорацій (ТНК) у світовій економіці носить глобальний характер. Ліберальна ринкова економіка, яка домінує майже у всіх

країнах, створює дуже сприятливі умови для розвитку транснаціональних корпорацій. На ТНК припадає основна частина вивозу капіталу у вигляді прямих інвестицій і переважна частина капіталовкладень в розробку новітніх технологій. Крім того, продаж товарів та послуг іноземних філіалів транснаціональних компаній

становить значну частину світової торгівлі.

Великі розміри і економія на масштабах виробництва дозволяють скоротити витрати, встановити конкурентні ціни і збільшити величину прибутку корпорації. Крім того, доступ до більш дешевих ресурсів, а також освоєння нових ринків збуту дозволяють підвищити ефективність і прибутковість діяльності ТНК.

Актуальність цієї роботи підтверджується всеохоплюючою діяльністю ТНК, що призводить до посилення процесу спеціалізації і кооперування між підприємствами різних країн, посилення взаємозв'язку і взаємозалежності національних економік. Тому дослідження сфери діяльності і політики ТНК, а також аналіз наслідків переміщення прямих іноземних інвестицій постає першочерговою задачею для вироблення моделі поведінки з боку окремих держав, приймаючих прями іноземні інвестиції (ПІІ), з метою ефективної взаємодії з міжнародними корпораціями.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій, науково-технічна діяльність ТНК, фінансові механізми інноваційної діяльності ТНК та їх вплив на конкурентне середовище національної економіки знайшли своє відображення в наукових публікаціях як вітчизняних дослідників — І. Павленка [1], А. Філіпенко [10], О. Рогача [10], О. Михайловської, Н. Фіц, Є. Вакуленко, Г. Бака, І. Хоменко, В. Гейця [11], так і в працях зарубіжних фахівців — С. Шагуріна [4], А.П.Кіреєва [12], П. Баклі, Р. Ентоні, К. Фрімена, Дж. Даннінга [10], М. Портера, Й. Шуметера та інших. Проте в економічній літературі ще недостатньо добро вивчені наслідки діяльності ТНК для країн приймаючих ПІІ від ТНК, невироблені моделі поведінки національних урядів у взаємодії з ТНК, не у повній мірі враховуються особливості функціонування ТНК у сучасній глобальній економіці та тенденції руху капіталів у різні географічні зони.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідити масштаби транснаціоналізації і глобальні інвестиційні тенденції останніх років, проаналізувати наслідки діяльності транснаціональних корпорацій, визначити характер відносин між національними державами та ТНК і способи обмеження ринкової влади останніх, а також сформулювати перспективи зростання могутності та впливу ТНК на світову економіку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На початок XXI століття у світі налічувалося приблизно 70 тис. ТНК і 850 тис. їх філій. Близько 50 тис. материнських компаній розташовано в розвинених країнах. П'ять країн — Німеччина, Японія, США, Велика Британія, Франція є районами базування для половини материнських транснаціональних корпорацій промисло-

Таблиця 1. 10 найбільших ТНК світу за 2014 рік

№	Назва корпорації	Дохід (млн \$)	Прибуток (млн \$)	Кіл-сть працівників	Штаб-квартира
1	Walmart	485651	16363	2200000	США
2	Sinopec Group	446811	5177	897488	Китай
3	Royal Dutch Shell	431344	14874	94000	Нідерланди
4	China National Petroleum	428620	16359	1636532	Китай
5	Exxon Mobil	382597	32520	83700	США
6	BP	358678	3780	84500	Велика Британія
7	State Grid	339426	9796	921964	Китай
8	Volkswagen	268566	14571	592586	Німеччина
9	Toyota Motor	247702	19766	344109	Японія
10	Glencore	221073	2308	106831	Швейцарія

Джерело: [2].

во розвинутих країн. На ці країни припадає також 2/3 сукупного вивозу прямих іноземних інвестицій. У промислово розвинутих країнах розміщено близько 46% усіх філій ТНК, у той час у країнах, що розвиваються, — 42%. Сьогодні ТНК контролюють більше половини світового промислового виробництва, близько 2/3 світової торгівлі, 4/5 кількості патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау [1].

У 2014 році обсяг міжнародного виробництва ТНК збільшився, забезпечивши створення доданої вартості в розмірі близько 7,9 трлн доларів.

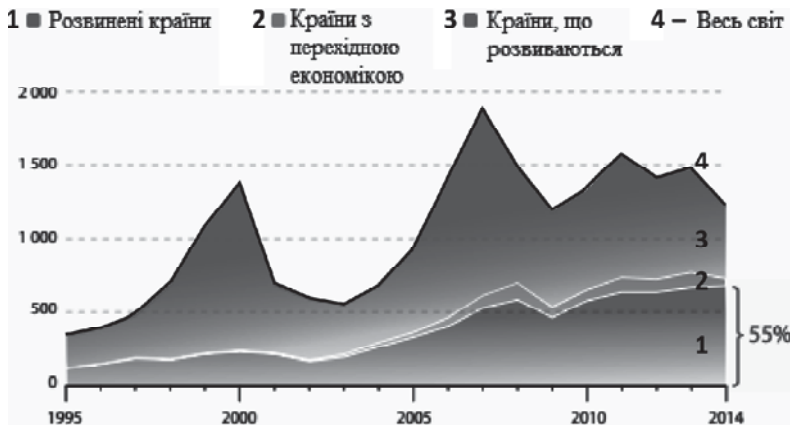
500 найбільших ТНК у світі отримали дохід у розмірі 31,2 трлн дол. і прибуток — 1,7 трлн дол. У таблиці, складеної на основі даних журналу Global Fortune 500, наведені 10 найбільших ТНК світу із зазначенням доходів, прибутків та кількості працівників за результатом 2014 року [2].

Як можна побачити із таблиці 1, у співвідношенні "прибуток/кількість працівників" найбільш ефективним виглядає компанія Exxon Mobil, де на одного робітника приходить 388.530 доларів прибутку, тоді як у Walmart -7.437.

Поява та розвиток транснаціональних корпорацій безпосередньо пов'язані з їхньою зарубіжною інвестиційною діяльністю. Міжнародний рух підприємницького капіталу, зокрема прями іноземні інвестиції (ПІІ), стали базою для формування всесвітньої системи філій та міжнародного виробництва ТНК. Головна причина здійснення ПІІ — прагнення розмістити капітал у тій країні і в тій галузі, де він буде приносити максимальний прибуток, скоротити рівень оподаткування і диверсифікувати ризик.

За даними Доповіді про світові інвестиції, представленої Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), глобальні потоки ПІІ скоротилися в 2014 році [3]. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) знизився в 2014 році на 16% до 1,23 трлн дол. у порівнянні з 1,47 трлн дол. в 2013 р. (рис. 1), що в основному пояснювалося нестійкістю світової економіки, непередбачуваністю політики для інвесторів і підвищеними геополітичними ризиками. Крім того, поряд з новими інвестиціями мали місце випадки вилучення значних обсягів раніше вкладених коштів.

Приплив ПІІ у країни, що розвиваються збільшився на 2% і досяг безпрецедентно високого рівня 681 млрд доларів і тепер на цю групу країн припадає 55% світових потоків ПІІ (рис. 1). Китай став найбільшим одержувачем ПІІ в світі. П'ять країн, що розвиваються, входять

Рис. 1. Глобальні потоки ПІІ по групах країн, 1995–2014 роки (у млрд дол.)

Джерело: [3].

в першу десятку найбільших одержувачів ПІІ в світі (Китай, Гонконг, Сінгапур, Бразилія, Індія).

Приплив ПІІ в країни з перехідною економікою скоротився в 2014 році на 52% до 48 млрд доларів. Регіональні конфлікти, падіння цін на нафту і міжнародні санкції негативно позначилися на перспективах економічного зростання і послабили інтерес інвесторів до цього регіону.

У 2014 році приплив ПІІ в розвинені країни скоротився на 28% до 499 млрд доларів. Однією з істотних причин такого скорочення став продаж однієї з іноземних компаній своїх зарубіжних активів в Сполучених Штатах [3].

Отже, виходячи із рисунка № 1, ми можемо зробити висновок про те, що перетік ПІІ із розвинутих країн до країн, що розвиваються є сталою тенденцією останніх 2-х років. Пояснюється це темпами росту ВВП у Китаї та інших країнах Азії та Південної Америки.

З точки зору розподілу за секторами спостерігається тенденція протягом останніх 10 років до збільшення припливу ПІІ в сектор послуг. У 2012 році на частку сектора послуг припадало 63% загального обсягу накопичених ПІІ в світі, що більш ніж в два рази перевищувало відповідну частку обробної промисловості (26%).

В сучасних умовах приймаючі країни, як розвинені, так і ті, що розвивається, як правило, схвалюють діяльність транснаціональних корпорацій на своїй території. Більше того, у світі існує конкуренція між країнами по залученню прямих закордонних інвестицій, у процесі якої транснаціональні корпорації отримують податкові знижки та інші пільги. Але існує і ряд проблем, пов'язаних з діяльністю транснаціональних корпорацій в приймаючій країні. Насамперед це:

- небезпека перетворення приймаючої країни на місце накопичення застарілих і екологічно небезпечних технологій;
- захоплення іноземними фірмами найбільш розвинутих і перспективних сегментів промислового виробництва і науково-дослідних структур приймаючої країни;
- можливість нав'язування компаніям приймаючої країни неперспективних напрямків у системі поділу праці в рамках транснаціональних корпорацій [4];
- експлуатація дешевої робочої сили без забезпечення належних умов праці;

— використання могутності ТНК для витиснення конкурентів з галузі і встановлення монополії;

— політичний тиск керівників філій ТНК на правлячі кола приймаючої країни;

— використання трансфертного ціноутворення транснаціональними корпораціями з метою зменшення податкового тягаря; виведення доходів в країни з низьким рівнем оподаткування (офшорні зони) з метою ухилення від сплати податків в приймаючій країні. Податкові втрати країн, що розвиваються через неповне надходження податків з раніше ввезених інвестицій, безпосередньо пов'язаних з офшорними центрами, складають, за оцінками, 100 млрд дол. на рік [3].

Незважаючи на об'єктивну критику діяльності ТНК, все ж, вони є невід'ємною частиною сучасного світу та головною рушійною силою економічного прогресу і зростання, є найбільшими продуцентами інноваційного і науково-технічного розвитку.

По-перше, відкриваючи філії, представництва в третій країнах, ТНК створюють робочі місця для місцевого населення, що призводить до підвищення добробуту нації, купівельної спроможності, а це збільшує попит на товари та послуги на місцевому ринку і, в кінцевому рахунку, стимулює розвиток економіки країни.

По-друге, ТНК використовують частину коштів на проведення науково-технічних розробок і, згодом, впроваджують передові технології і нові методи роботи у виробництво. Шляхом ліцензування високі технології і ноу-хау поширюються у приймаючій країні і використовуються місцевими підприємствами і фірмами.

По-третє, ТНК створюють конкурентне середовище в приймаючій країні, спонукаючи місцеві підприємства підвищувати ефективність виробництва, шляхом зниження витрат, заміни застарілих методів управління та маркетингу.

По-четверте, ТНК беруть активну участь у розвитку інфраструктури країни, тому що для ведення господарської діяльності потрібні водопостачання, електропостачання, транспортна інфраструктура: автомобільні дороги, залізниці, морські порти, аеропорти для транспортування товарів.

По-п'яте, діяльність ТНК на території тієї чи іншої країни підпорядковується національному законодавству, невід'ємною частиною якого є сплата податків і зборів до бюджету країни. За допомогою податкового механізму ТНК поповнюють бюджети приймаючих країн та збільшують їх державні доходи. За оцінками ЮНКТАД, внесок зарубіжних філій транснаціональних підприємств у державні бюджети країн, що розвиваються становить приблизно 730 млрд дол. на рік. У середньому це близько 23% від загальної суми платежів, що вносяться корпоративним сектором, і 10% від загального обсягу бюджетних надходжень [3].

У країнах, що розвиваються обсяг платежів іноземних філій, що надходять до державного бюджету у формі ліцензійних платежів за експлуатацію природних ресурсів, митних зборів, податків з заробітної плати та соціальних відрахувань, а також інших видів податків і зборів, більш ніж у два рази перевищує суму їх платежів у формі податків на їх доходи.

Таблиця 2. 10 найбільших злиттів і поглинань 2014 року

№	Назва	Ціна (млрд дол.)	Сектор
1	Kinder Morgan Inc (KMI) і Kinder Morgan Energy Partners LP (KMP)	76	Енергетика
2	Comcast Corporation (CMCSA) і Time Warner Cable Inc (TWC)	70	Мас-медіа
3	AT&T Inc. (T) і DirecTV (DTV)	67	Телекомунікації
4	Actavis (ACT) і Allergan (AGN)	66	Фармацевтика
5	Medtronic, Inc. (MDT) і Covidien (COV)	43	Охорона здоров'я
6	Halliburton Company (HAL) і Baker Hughes Incorporated (BHI)	35	Сервісні послуги в нафто- і газодобувній галузях
7	Reynolds American, Inc. (RAI) і Lorillard Inc. (LO)	27	Виробництво тютюнових виробів
8	Actavis (ACT) і Forest Laboratories	25	Фармацевтика
9	Facebook Inc (FB) і WhatsApp	22	Соціальні мережі, обмін повідомленнями
10	Novartis AG (NVS) і GlaxoSmithKline (GSK)	20	Фармацевтика

Дослідження впливу ПІІ на економіку країн-реципієнтів, проведені провідними вченими ЮНКТАД та ОЕСР, призвели до висновку, що дії приймаючої сторони щодо стимулювання або стримування конкуренції, а також вироблення чіткої програми співробітництва з ТНК є найважливішими чинниками, що визначають чи буде ефект від присутності в економіці країни ПІІ позитивним чи негативним.

У своїй діяльності уряди керуються цілями, які співпадають або конфліктують із завданнями ТНК. Але оскільки держави — основні політичні елементи міжнародної системи, всі компанії повинні діяти у встановлених ними юридичних та інституційних рамках. Специфіка структури ТНК, їх продукції та послуг повинна відповідати ринкам і юрисдикції країн, в яких вони діють.

З іншого боку, транснаціональні компанії вважаються основними чинниками формування конкурентоспроможності країн та реалізації їх конкурентних переваг на міжнародних ринках. Процвітання країни значною мірою залежить від успіхів функціонуючих на її території ТНК, при цьому велику роль відіграє державна економічна політика. Крім того, діяльність ТНК за кордоном підвищує економічну і політичну могутність країни базування та піднімає її авторитет на міжнародній арені. Тому уряди приймаючих країн, а також країн базування, приймаючи до уваги значення прямих іноземних інвестицій, здійснюють державну підтримку ПІІ: надають державні гарантії, страхують закордонні інвестиції, займаються врегулюванням інвестиційних спорів, укладають угоди щодо виключення подвійного оподаткування, здійснюють адміністративну та дипломатичну підтримку.

Одним з головних напрямів формування інституційного середовища, необхідних для стимулювання інвестиційного процесу, є створення гарантій збереження інвестицій, стабільності умов їх здійснення [4].

Великі транснаціональні корпорації, зосереджуючи у своїх руках значні фінансові можливості, прагнуть знайти додаткові джерела розширення своєї діяльності, завоювання економічної влади, котра б поширювалася не тільки на окремі ринки, але й на діяльність певних держав. Найбільш розповсюдженим методом втілення цих цілей є злиття та поглинання (ЗіП) компаній.

Основна причина реструктуризації компаній у формі злиттів і поглинань криється в прагненні отримати і посилити синергетичний ефект, тобто взаємодоповнючу дію активів двох або декількох підприємств, сукупний результат якого набагато перевищує суму результатів окремих дій цих компаній.

Інші мотиви ЗіП: здійснити взаємодоповнення ресурсів, досягти або посилити монопольне становище, знизити податки або отримати податкові пільги, диверсифікувати сферу економічної діяльності.

Згідно з даними медіакомпанії Thomson Reuters, кількість злиттів і поглинань (ЗіП) у світі зросла на 47% у 2014 році в порівнянні з 2013 роком, склавши 3,5 трлн дол. та досягла найбільшої величини з передкризового 2007 року [5].

Десять з 15 найбільших поглинань у 2014 р. відбулися за участю компаній, що базуються в Сполучених Штатах, де кількість ЗіП зросла на 51,4% до 1,53 трлн доларів. Європейський ринок злиттів і поглинань збільшився на 55%, в той час як Азіатсько-Тихоокеанський досяг найбільшого показника в історії — 716 млрд дол.

Збільшилась кількість угод, укладених в секторі ЗМІ та розваг — 308,5 млрд дол. протягом 2014 року, більш ніж у два рази перевищуючи рівень 2013 року, у той час як ЗіП у секторі охорони здоров'я та енергетики збільшилися на 94% і 66% відповідно.

У 2014 році істотно збільшилися транскордонні ЗіП, зокрема загальна сума таких операцій склала 399 млрд доларів.

На основі даних сайту InvestorPlace складено список 10 найбільших злиттів і поглинань, що відбулися у 2014 році [6].

Мотивом більшості укладених угод слугувало намагання посилити ринкову владу та укріпити своє положення в певному секторі економіки. Як реакція на посилення владі конкурента Comcast Corporation (CMCSA) відбулося поглинання провайдера супутникового телебачення DirecTV (DTV) найбільшою американською телекомунікаційною компанією і одним з найбільших медіа конгломератів AT&T Inc. (T).

Злиття виробників медичного обладнання компанії Medtronic, Inc. (MDT) та ірландської компанії Covidien (COV) безумовно дозволить Medtronic більш ефективно конкурувати з корпорацією Johnson&Johnson (JNJ) в секторі виробництва медичного обладнання, але більше того, дозволить зменшити податковий тиск. Для отримання певних переваг об'єднана компанія буде базуватися в Ірландії. Американські компанії не є прихильниками переведення прибутків, отриманих за кордоном, на територію своєї держави через надмірне податкове навантаження, тому ця угода повинна вивільнити грошові кошти.

Аби не допустити надмірного посилення ринкової влади транснаціональних корпорацій, більше 60 країн

Таблиця 3. Компанії в галузі харчової промисловості, 2013 рік

Назва компанії	Товарообіг, млрд дол.	Доля ринку, %	Індекс Х-Х
Nestle	100,6	24	576
Archer Daniels Midland	93,2	22	484
Unilever	67,7	16	256
Mondelez International	35	8	64
Danone	27,5	7	49
ABF	19,8	5	25
Kraft	18,3	4	16
General Mills	16,7	4	16
Kellogg	14,2	3	9
Monsanto	13,5	3	9
HJ Heinz	11,6	3	9
Want Want China	3,4	1	1
Сума	421,5	100	1514

світу ввели спеціальний режим, що передбачає контроль за злиттями і поглинаннями. На національні та наднаціональні органи такі, як Європейська Комісія ЄС і Федеральна торгова комісія США, покладена роль розгляду правомірності ЗіП.

У грудні 1989 року Рада міністрів ЄС прийняла Регламент № 4064/89, який встановлював контроль над злиттями підприємств (концентрацією). Він передбачає, що будь-які концентрації компаній в масштабі Співтовариства, які створюють або посилюють таке становище, що заважає ефективній конкуренції на спільному ринку чи на значній його частині, мають визнаватися як несумісні зі спільним ринком [7].

Комісія розглядає тільки великі за масштабами злиття з точки зору визначених критеріїв, тобто на момент злиття фірми мають досягти певних порогових значень величини обороту, зазначених в Регламенті.

Незважаючи на те, що механізм регулювання в даній сфері ще недостатньо ефективний, все ж контроль з боку ЄС за зловживанням домінуючим становищем компаній перешкоджає вільному укладанню угод з метою монополізації тієї чи іншої частини ринку. Санкції, що застосовуються Комісією за порушення правил конкуренції передбачають накладання штрафу у розмірі 10% сукупного річного обороту підприємств. Юрисдикція ЄС поширюється на компанії інших держав і в тих випадках, коли вони виступають на єдиному європейському ринку через свої філії в країнах-членах ЄС. За правилами ЄС відповідальність за протиправні дії філії покладається на материнські компанії [4].

Для оцінки допустимості ЗіП розраховують індекси (показники) концентрації продавців на ринку, з яких найвідомішим є індекс Херфіндала-Хіршмана (ННІ). З 1982 року в США ННІ законодавчо визнаний важливим показником при оцінці допустимості злиттів і поглинань в рамках "антитрестівського" законодавства [8].

Відповідно до антимонопольного законодавства США якщо значення ННІ < 1000, ринок є вільним і регулювання злиттів і поглинань не потрібно. Якщо ННІ > 1000 — в силу вступають контролюючі органи і необхідним є отримання дозволу урядових органів для укладання угоди. А у випадку, якщо ННІ перевищує 1800 — ринок вважається високомонополізованим і для кожного окремого випадку проводиться розслідування з метою прийняття рішення.

Для додаткової оцінки ситуації використовують індекс концентрації CR. Найчастіше розраховують CR для трьох найвпливовіших компаній в галузі. За значеннями коефіцієнтів концентрації (CR) та індекса Херфіндала-Хіршмана виділяють три типи ринків:

I тип — висококонцентровані ринки: якщо $70\% < CR < 100\%$ і $1800 < ННІ < 10000$;

II тип — помірно концентровані ринки: якщо $45\% < CR < 70\%$ і $1000 < ННІ < 1800$;

III тип — низько концентровані ринки: якщо $CR < 45\%$ і $ННІ < 1000$.

Ринок харчової промисловості, її учасників, економічні показники діяльності компаній та їх ринкові долі представлені в таблиці 3 [9].

Отже, індекс Херфіндала-Хіршмана дорівнює 1514, а індекс (коефіцієнт) концентрації для трьох найбільших фірм складає 62%. Можна зробити висновок, що ринок харчової промисловості є помірно концентрованим, олігополістичним, тобто відноситься до II типу, де $45\% < 62\% < 70\%$ і $1000 < 1514 < 1800$. За американською практикою, з метою недопущення монополізації галузі, для проведення ЗіП необхідною умовою є участь уповноважених контролюючих органів та отримання дозволу для укладання угоди.

У наступних роках очікується посилення впливу ТНК на світову економіку, головним чином через глобальні потоки прямих іноземних інвестицій. Згідно з прогнозами ЮНКТАД, світові потоки ПІІ збільшились в 2015 році на 11% до 1,4 трлн дол. при подальшому зростанні до 1,5 і 1,7 трлн дол. відповідно в 2016 і 2017 роках. Частка транснаціональних підприємств, що планують протягом 2015—2017 років збільшити витрати на ПІІ, зросла з 24% до 32%. Операції в сфері транскордонних ЗіП також виявляють тенденцію до зростання в 2016 році. Однак очікуваному поживавленню може зашкодити ряд економічних і політичних факторів: невизначеність, що зберігається в євросоні, можливі наслідки геополітичної напруженості і хронічна нестійкість в країнах з перехідною економікою [3].

ВИСНОВКИ

Поява та розвиток транснаціональних корпорацій безпосередньо пов'язані з їхньою зарубіжною інвестиційною діяльністю. ТНК є провідними суб'єктами міжнародної господарської діяльності, які генерують основні фінансові потоки через систему внутрішньо фірмових транзакцій та трансферних цін між материнськими та дочірніми компаніями. Слід зазначити, що в наш час перетік ПІІ із розвинутих країн до країн, що розвиваються, за даними ЮНКТАД, є сталою тенденцією останніх 2-х років. Пояснюється це темпами росту ВВП у Китаї та інших країнах Азії та Південної Америки. Найбільший приплив інвестицій у 2014 році був у країні, що розвиваються — 55% — 681 млрд доларів. Дуже важливу роль у цьому відіграють саме ТНК. Вони діють через свої дочірні підприємства і філії в десятках країн світу, мають величезний інноваційний, наукововиробничий і ринковий потенціал. ТНК є найбільшими продуцентами інновацій, ноу-хау та патентів, особливо у сфері послуг. Найбільші ТНК розпоряджаються коштами, що перевищують розмір національного доходу багатьох суверенних держав.

За останні роки зріс обсяг світового виробництва ТНК, забезпечивши приріст доданої вартості у розмірі 7,9 трлн. доларів. Діяльність ТНК та переміщення прямих іноземних інвестицій у світовій економіці має неоднозначний характер. З метою забезпечення позитивного ефекту від присутності в економіці країни ПІІ, приймаюча сторона має стимулювати конкуренцію в галузі безпосередніх інтересів ТНК, а також виробити чітку програму співробітництва з транснаціональними компаніями для отримання позитивного результату.

Об'єктивним процесом останніх років також є збільшення кількості злиттів і поглинань корпорацій між ТНК. Кількість злиттів і поглинань (ЗіП) у світі зростає на 47% у 2014 році в порівнянні з 2013 роком, склавши 3,5 трлн дол. Реструктуризація компаній шляхом ЗіП веде до поширення синергетичного ефекту, взаємного доповнення ресурсів, для посилення монопольного становища та диверсифікації. 10 із 15 найбільших поглинань відбулася за рахунок американських ТНК. Більшість поглинань пройшла в секторі енергетики, мас-медіа, ЗМІ, розваг, фармацевтики та охорони здоров'я.

Аби не допустити надмірного посилення ринкової влади ТНК, на уповноважені національні та наднаціональні органи покладена роль контролю та прийняття рішення щодо правомірності ЗіП. Для боротьби з надмірною монополізацією секторів були створені комісії, які використовують різні індекси концентрації продавців на ринку, наприклад індекси Хервіндаля-Хіршмана (ННІ) та індекс концентрації CR, які вказують на рівень концентрації ринку, тим самим запобігаючи монополізму.

Серед 10 самих розвинутих ТНК у 2014 році найбільшу ефективність показала компанія Exxon Mobil, у співвідношенні "прибуток/кількість працівників", де на одного робітника приходиться 388.530 доларів прибутку, тоді як у Walmart -7.437 доларів.

Країнам, приймаючим ТНК та їх ПІІ, необхідно створити національні структури, які будуть контролювати діяльність ТНК, стежити за сумлінним веденням бізнесу усіма материнськими і дочірніми компаніями та за дотриманням Кодексу поведінки ТНК. Також ці структури візьмуть на себе відповідальність щодо вдосконалення системи міжнародних інвестиційних договорів. Взагалі, слід зазначити, що в майбутньому вплив ТНК на світову економіку буде тільки посилюватися саме за рахунок стратегії розвитку ТНК, їх ПІІ та ЗіП.

Література:

1. Павленко І.І. Міжнародна торгівля та інвестиції: навч. посіб. / І.І. Павленко, О.В. Варяниченко, Н.А. Навроцька. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 256 с.
2. Journal Global Fortune 500, 2015. fortune.com. Retrieved from <http://fortune.com/global500/>
3. World Investment Report 2015. unctad.org. Retrieved from http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf
4. Шагурин С.В., Шимко П.Д. Экономика транснационального предприятия: учебное пособие. — СПб.: СПбГПУ, 2008. — 335 с.
5. Mergers&Acquisition Review — Full year. blog.thomsonreuters.com. Retrieved from <http://blog.thomsonreuters.com/index.php/mergers-acquisition-review-full-year/>

6. 10 Biggest Mergers and Acquisitions of 2014. investorplace.com. Retrieved from <http://investorplace.com/2014/12/mergers-and-acquisitions-biggest-deals-2014/>

7. Борисенко З.М. Контроль за концентрацією в ЄС // Ринок цінних паперів України. — 2003. — № 7—8. — С. 11—18.

8. Индекс Херфиндаля-Хиршмана. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://profmeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=1022>

9. Financial Times 500, 2013. profmeter.com.ua. Retrieved from <http://profmeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=1022>

10. Філіпенко А.С., Будкін В.С., Рогач О.І. та ін., Світова економіка. — Київ. — Либідь, 2007, Україна.

11. Геєць В.М., Панченко Є.Г., Лібанова Е.М. та ін., Перехідна економіка. — Київ, Вища школа, 2003, Україна.

12. Киреев А.П. Международная экономика. — Москва, 1999, РФ.

References:

1. Pavlenko, I.I. Varianychenko, O.V. and Navrotska, N.A. (2012), Mizhnarodna torgivlia ta investytsii [International trade and investments], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
  2. Fortune (2015), "Journal Global Fortune 500", available at: <http://fortune.com/global500/> (Accessed 20 Dec 2015).
  3. UNCTAD (2015), "World Investment Report 2015", available at: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf (Accessed 20 Dec 2015).
  4. Shagurin, S.V. Shimko, P.D. (2008), Ekonomika transnatsionalnogo predpriyatiya [Economic of transnational corporation], SPbGPU, Saint Petersburg, Russia.
  5. blog.thomsonreuters.com (2015), "Mergers&Acquisition Review — Full year", available at: <http://blog.thomsonreuters.com/index.php/mergers-acquisition-review-full-year/> (Accessed 20 Dec 2015).
  6. InvestorPlace Media (2015), "10 Biggest Mergers and Acquisitions of 2014", available at: <http://investorplace.com/2014/12/mergers-and-acquisitions-biggest-deals-2014/> (Accessed 20 Dec 2015).
  7. Borysenko, Z.M. (2003), "Control of concentrations in the EU", Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy, vol. 7—8, pp. 11—23.
  8. Vysotskiy, S. (2015), Indeks Kherfindalia-Khirshmana [The index of Herfindahl-Hirschman], available at: <http://profmeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=1022> (Accessed 20 Dec 2015).
  9. Profmeter (2013), "Financial Times 500", available at: <http://profmeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=1022> (Accessed 20 Dec 2015).
  10. Philipenko, A.S. Budkin, V.S. and Rogatch, O.I. (2007), Svitova ekonomika [World economic], Lybid, Kiyiv, Ukraine.
  11. Geetz, V.M. Pantchenko, E.G. and Libanova, E.M. (2003), Perekhidna ekonomika [Transitiv economic], Visha Shkola, Kiyiv, Ukraine.
  12. Kireev, A.P. (1999), Mezhdunarodnaia ekonomika [International economic], Moscow, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 04.01.2016 р.*